

گفتارهایی پیرامون

مسائل اساسی اقتصاد ایران

□ حمیده جلیل پور افشار

• تدوین و گردآوری: دکتر احمد شعبانی

• تهران؛ ۱۳۸۹

• ناشر: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۶۲ صفحه

• قیمت: ۳۰۰۰ تومان

مقدمه

کتاب *گفتارهایی پیرامون مسائل اقتصادی ایران* حاصل سخنرانی‌های تعدادی از اساتید و صاحب‌نظران کشور در زمینه‌ی برخی مباحث و چالش‌های عمده‌ی اقتصادی است. این سخنرانی‌ها در سال ۱۳۸۵ در قالب واحد درسی اقتصاد ایران در جمع دانشجویان رشته‌ی معارف اسلامی و اقتصاد این دانشگاه انجام شده است. (ص ۱۴)

۱- تحلیل طرح‌های عمرانی نیمه تمام

اولین فصل این کتاب به سخنرانی «دکتر احمد توکلی» پیرامون طرح‌های عمرانی نیمه‌تمام اختصاص یافته است. ایشان یکی از مشکلات کنونی اقتصاد ایران را پروژه‌های عمرانی ناتمام دولت معرفی می‌کند، و به اهمیت نقش اقدامات عمرانی دولت در ایجاد زیربنای اقتصادی تأکید می‌کند و راهکارهایی را برای تعجیل در اتمام این طرح‌ها با کمترین هزینه و با رویکرد عدالت‌محور بیان می‌کند. این فصل در چهار بخش ارائه شده است:

۱. ضرورت و اثر اقدامات عمرانی

۲. وضعیت طرح‌های عمرانی موجود

۳. آثار طولانی‌شدن دوره‌ی اتمام طرح‌های عمرانی

۴. راه‌حل برون‌رفت از وضعیت زیانبار فعلی

توکلی سامان‌دهی در سه حوزه‌ی فرآیند تصمیم‌گیری، عوامل اجرایی و منابع لازم طرح را برای اجرای موفق طرح‌های عمرانی ضروری می‌داند. ایشان به این نکته اشاره می‌کند که هر طرح عمرانی باید توجیه فنی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی داشته باشد. ایشان دلیل ناتمام رها شدن طرح‌های عمرانی و طولانی‌شدن مراحل اجرای طرح‌های عمرانی را این می‌داند که بسیاری از طرح‌های عمرانی بدون توجیه کارشناسی آغاز می‌شوند. همچنین به برخی از آثار منفی طولانی‌شدن دوره‌ی طرح‌های عمرانی همچون اتلاف منابع، افزایش هزینه‌ی تمام‌شده، اثر تورمی، کاهش بازدهی سرمایه، نارضایتی‌های اجتماعی و سیاسی، کاهش اعتبار دولت، بی‌اعتمادی به سیاستمداران و تضعیف نقش مجلس اشاره می‌کند؛ و برای حل

را ایجاد تعاونی‌های استانی می‌داند و به تغییرات مناسب در صنعت، تجارت خارجی، نظام پولی و... به‌عنوان بسترهای لازم برای تحقق کامل اهداف سیاست‌های ابلاغی اشاره می‌کنند.

۴- بورس و کارکردهای آن

این فصل برگرفته از یکی از سخنرانی‌های «دکتر صالح‌آبادی» پیرامون بورس و کارکرد آن است؛ که به نقش بورس و وظایف آن اشاره می‌کند.

ایشان بورس را به‌عنوان نهادی برای انجام معاملات اوراق بهادار در اقتصاد معرفی می‌کنند و کارکردهای بورس را از سه منظر سرمایه‌گذاران، بنگاه‌های اقتصادی و کارشناسان اقتصادی مورد بررسی قرار داده‌اند. همچنین برای تغییر دیدگاه‌ها و استانداردها و افزایش تجربه‌ی کارگزار و سرمایه‌گذار داخلی، تعامل با کارگزاران و سرمایه‌گذاران خارجی را پیشنهاد می‌کنند. یکی از مشکلات بازار سرمایه و بورس در ایران را تعداد کارگزاری‌ها زیاد می‌دانند و محدودیت‌های نرم‌افزاری را یکی از دلایل توسعه پیدا نکردن ابزارهای اسلامی در بازار سرمایه معرفی می‌کنند. همچنین پیشنهاد می‌کنند دانشکده‌ای تحت حمایت سازمان بورس و تحت نظارت وزارت علوم تأسیس شود و به پژوهش در حوزه‌ی مالی بپردازد.

۵- فرآیند تهیه‌ی برنامه‌های آمایشی در کشور

این فصل برگرفته از سخنرانی «دکتر اخلاقی» است. ایشان به مسائل مختلف موضوع آمایش سرزمین از جمله تعاریف و مبانی نظری، مبانی اجرایی و نتایج اجرایی طرح می‌پردازد.

در این فصل، نویسنده ابتدا سعی می‌کند درک روشنی از فضا، سازمان فضایی و ساختارفضایی ارائه دهد. وی آمایش سرزمین را چنین تعریف می‌کند: «آمایش سرزمین به عنوان دیدگاهی کلان‌نگر، جامع‌نگر، دورنگر و راهبردی که روابط بین‌بخشی، بین‌منطقه‌ای و بخشی‌منطقه‌ای را مدنظر قرار می‌دهد، چارچوب بلندمدتی برای مدیریت و سازمان‌دهی فضایی کشور فراهم می‌کند.» (ص ۱۶۱)

سپس گونه‌بندی تلقی‌های عمده از آمایش سرزمین در ایران را بیان می‌کند و به سیر تاریخ تحول مفهوم آمایش در ایران از دهه‌ی ۵۰ تا دهه‌ی ۸۰ اشاره می‌کند؛ و سال‌های ۱۳۵۵ و ۱۳۶۲ و ۱۳۷۵ در ایران را به عنوان تغییر رویکرد در سند آمایش سرزمین برمی‌شمارد. از نظر وی آمایش سرزمین باید دموکراتیک، کل‌گرا، هدفمند، بلندمدت، آینده‌نگر، انعطاف‌پذیر، معطوف به اراده و دارای نگرش کیفی باشد. سپس آمایش سرزمین را از نظر سازمان‌دهی اجتماعی، سازمان‌دهی فضا و تخصص منطقه‌ای مورد بررسی قرار داده است و ابزارهای آمایش سرزمین را، ابزار اداری، ابزار مالی، ابزار قانونی و مکانیزم‌های قانونی، اجرای آمایش‌های بزرگ منطقه‌ای معرفی می‌کنند. در ادامه به بررسی و تحلیل مراحل تهیه‌ی برنامه‌ی آمایش سرزمین در ایران برای دوره‌های مختلف پرداخته است.

این مشکلات اقداماتی همچون اصلاح نسبت عملیات به منابع، کاهش نرخ جایگزینی در کوتاه‌مدت، اصلاح فرآیند تصمیم‌گیری، مسدود کردن راه‌های نفوذ گروه‌های فشار و اصلاح نظام فنی و اجرایی در میان‌مدت و بلندمدت را پیشنهاد می‌کند.

۲- تحلیلی گذرا از محتوا و ساختار بودجه‌نویسی در ایران

دومین فصل کتاب برگرفته از سخنرانی «دکتر حسن سبحانی» پیرامون بودجه و بودجه‌نویسی است. در این فصل ضمن آشنایی با نهادهای ذی‌ربط در نظام بودجه‌نویسی، به ساختار کلی بودجه و برخی از مهمترین مشکلات آن پرداخته شده است.

بودجه در واقع مشخص‌کننده‌ی نحوه‌ی رفتار اقتصادی دولت در طول یک سال است. میزان و ساختار درآمد و هزینه‌ی دولت در بودجه متبلور می‌شود. در گذشته سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و در حال حاضر وزارت امور اقتصادی و دارایی و معاونت راهبردی ریاست جمهوری وظیفه‌ی تهیه و تدوین بودجه‌ی کشور را به عهده دارند. بودجه‌ی کل کشور شامل بودجه‌ی عمومی و بودجه‌ی شرکت‌ها است. (ص ۱۵۵)

سبحانی، مشکلات نظام بودجه‌ریزی در کشور را عدم تفکیک درآمدهای عمومی از درآمدهای اختصاصی، بودجه‌ی موارد متفرقه، ورود و خروج بی‌انضباط دستگاه‌های مختلف، تصویب بودجه در مجلس، بی‌انضباطی مالی دستگاه‌های دولتی، نظام ناکارآمد اداری و... معرفی می‌کند.

۳- اقتصاد رانتی و سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی

این فصل برگرفته از سخنرانی «دکتر الیاس نادران» پیرامون اقتصاد رانتی و سیاست‌های اصل ۴۴ است.

ایشان در تلاشند اثرات سیاست‌های ابلاغی اصل ۴۴ قانون اساسی را با تکیه بر موضوع اقتصاد رانتی مورد بررسی قرار دهند. نادران با اشاره به آثار درآمدهای نفتی بر حوزه‌ی اقتصاد، سوق‌یافتن ساختار اقتصادی کشور به‌سوی اقتصاد رانتی را ناشی از درآمدهای نفتی می‌داند و به اثرات نامطلوبی اقتصاد رانتی بر ساختار و مناسبات اجتماعی اشاره می‌کند؛ مانند: از بین بردن ذهنیت تلاشگری نزد فعالان و سیاستگذاران اقتصادی، شکل‌گیری اخلاق رانتی، شکل‌گیری طبقات اجتماعی نوظهور. ایشان همچنین به تعریف اقتصاد رانتی و کارآفرین و تفاوت این دو نوع اقتصاد می‌پردازند؛ و مهم‌ترین معضل در اقتصاد رانتی را، رانت‌گرایی در فعالیت‌های بخش خصوصی به‌جای نوآوری و کارآفرینی معرفی می‌کنند. نادران ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی از سوی رهبری را آغاز حرکت اصلاحی اقتصاد ایران از اقتصاد رانتی به‌سوی اقتصاد کارآفرین می‌داند. وی یکی از ابتکارات مهم سیاست‌های اصل ۴۴